

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

I. Uluslararası
**AHMED ZİYAÜDDİN
GÜMÜŞHANEVÎ**
Sempozyumu

03-05 Ekim 2013 - GÜMÜŞHANE

BİLDİRİLER KİTABI

Editörler

Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN

Doç. Dr. Ali KUZUĐİŐLİ

Yrd. Doç. Dr. Adem ÇATAK

Gümüşhane Üniversitesi Yayınları

İrşad Metodu Olarak Mektup Üslubu ve Gümüşhanevî'nin Mektubu

Muharrem ÇAKMAK*

Özet

Tasavvuf geleneğinde, temeli Hz. Peygamber'in dini tebliğ maksatlı gönderdiği mektuplara uzanan, "irşad metodu olarak mektup üslûbunun" mutasavvıflar tarafından kullanıldığı ve mektubât külliyyatının tasavvuf literatürü içerisinde önemli bir yer tuttuğu muhakkaktır. Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, Mısır'da bulunduğu sırada halifesi Hasan Hilmi Efendi'ye hitaben irşad muhtevalı bir mektup kaleme almıştır. Gümüşhanevî, Hilmi Efendi'ye hitaben O'nun şahsında müridlerine yazdığı mektubunda¹, "*mektuplaşmak, yarı kavuşmak demektir*" sözüne atıfta bulunarak mektuplaşmanın sayılamayacak kadar çok maddi ve manevi faydasının bulunduğu vurgu yapar.²

Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, mektubunda şeriat-tarikat ilişkisine değinmekte ve her birinde on makam olmak üzere şeriat, tarikat, hakikat ve marifette bulunan makamları izah etmektedir. Biz, bu tebliğimizde başlık olarak "İrşad Metodu Olarak Mektup Üslûbu ve Gümüşhanevî'nin Mektubu"nu seçtik.

Giriş

Kaynaklarda nakledildiğine göre Gümüşhanevî'nin Mısır'a iki seyahati olmuştur ve iki seyahati de hac seyahati ile birlikte gerçekleşmiştir. Bunlardan birincisi, 1280/1863 yılında hacca gitmek üzere kendisine tahsis edilen özel bir gemi ile İstanbul'dan Hicaz'a olan seyahatleridir. Yol boyunca, hatm-i hâce ve sohbetlerin icra edildiği, cemaatla namazların kılındığı bu yolculuğun ilk durağı İskenderiye olmuş ve Gümüşhanevî, burada on üç gün kalmış, evliya ve enbiya kabirlerine ziyaretlerde bulunmuştur. Buradan Mısır'a geçen ve Kahire'de yirmi dokuz ya da otuz gün³ kalan Gümüşhanevî'nin, başta Ahmed el-Bedevisi olmak üzere, çevrede bulunan meşayih türbelerini ziyaret ettiği ve bazı tarikat ileri gelenleri ile görüştüğü nakledilmektedir.⁴

Gümüşhanevî'nin Mısır'a ikinci seyahati ise, yerine halifelerinden Kastamonu'lu Hasan Hilmi Efendi'yi vekil bırakarak, ailesiyle birlikte, hac niyetiyle yola çıktığı 1877 yılında vuku bulmuştur ki, çalışma konumuza esas olan mektubunu, hac sonrası geldiği Mısır'da bulunduğu sırada yazmış olması muhtemeldir. Beraberinde, Lüleburgazlı Mehmed Eşref Efendi, Safranbolu'lu İsmail Necati Efendi gibi müridleriyle hac yolculuğuna çıktığı bildirilen Gümüşhanevî'nin, Mekke ve Medine'de birçok kişi ile görüştüğü, buralarda bazı kişilere hadis okuttuğu, bazılarına da tarikat telkini yaptığı rivayet edilmektedir.⁵ Hac dönüşü Mısır'a uğrayan ve

* Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi

1 "Bu mektubun elimizde bulunan nüshası, 27 Şevval 1327/ 11 Kasım 1909 tarihinde Tekirdağlı Mustafa Fevzi Efendi Tarafından Yarımca İmam Nâifi'ye gönderilen nüshanın fotokopisidir. (Gündüz, İrfan, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddin Hayatı-Eserleri- Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı*, İstanbul 1984, s. 96.)

2 Gümüşhanevî, Ahmed Ziyaüddin, *Mektup*, sad.: Rahmi Serin, İstanbul tsz., s. 8.

3 Serin, Rahmi, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Hal Tercümesi" (Câmiu'l-Usûl başında), *Camîu'l-Usûl*, ter.: Rahmi Serin, İst. 1981, s. 20.

4 Gündüz, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyaüddin*, s. 70-71.

5 Gündüz, İrfan, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Hayatı, Eserleri ve Tesirleri, *Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî Sempozyum Bildirileri*, Seha Neşriyat İst. 1992, s. 17; Gündüz, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyaüddin*, s. 72; Serin, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Hal Tercümesi", s. 21.

burada üç yıldan fazla kalan Gümüşhanevî'nin, Seyyid Ahmed el-Bedevisî'nin Tanta'daki kabri ve dergahını ziyaret ettiği, Tanta, Kâhire, Câmî'u'l- Ezher ve Hz. Hüseyin Cami'lerinde Râmuz okuttuğu nakledilmektedir.⁶

1. İrşad Metodu Olarak Mektup Üslubu

Bilindiği üzere Hz. Peygamber, başta Bizans ve Sasani imparatorluğu olmak üzere dönemin diğer yönetimleri ile komşu devletlerin hükümdarlarına, kabile reislerine ve halklarına İslam'a davet için mektuplar yazdırmış ve onlara elçiler göndermiştir.⁷ Hz. Peygamber'in varisleri olan âlimler de muhataplarını bir konuda bilgilendirmek ve nasihatlerini iletmek için mektub ve risaleler yazmışlardır. Bu türden risalelerin derlenmesiyle de önemli eserler ortaya çıkmıştır. Mektuplardan meydana getirilen bu eserlerin takip edenler üzerinde müspet etkileri inkâr edilemez.⁸ Mektup/risale yazma geleneğine baktığımız zaman, bunlardan Hasan-ı Basrî'nin Halife Abdülmelik'e gönderdiği mektup örneğinde olduğu gibi sultan ya da devlet adamlarına yazılan mektupların yanı sıra İmam-ı Rabbânî'nin Mektubât'ında olduğu gibi çok geniş muhtevaya sahip olanları da vardır.

Bunlardan bazılarını burada zikredecek olursak; Hasan-ı Basrî'nin tevhid ve kader hakkında Halife Abdülmelik'e gönderdiği mektubu⁹, Abdülkadir Geylânî'nin Risaleleri¹⁰, İmam-ı Gazalî'nin "el-Munkizu Mine'd-Dalâl"¹¹ ve "Eyyühe'l-Veled"¹², İmam-ı Rabbânî'nin Mektubâtı¹³ ile Mevlana'nın Mektubât'ını¹⁴ bu türden eserler olarak sayabiliriz.

Tasavvuf geleneğinde "mektûbât" denilince şüphesiz ilk akla gelen eser ise İmam-ı Rabbânî'nin Mektubât'ıdır. Arapça olan birkaç mektup hariç Farsça kaleme alınan ve sorulan sorulara cevaplar mahiyetinde olan mektuplar, o dönem Hindistan bölgesi İslam dünyasının iç bünyesini ve ona ait problemleri yansıtmaları açısından da, birinci el kaynak durumundadır.¹⁵ İmam Rabbani, yaşadığı çağın sıkıntılarına duyarsız kalamamış, ömrünün büyük bir kısmını mücadeleler içerisinde geçirmiştir. Mektuplarında, namaz, oruç, zekat, gibi İslam'ın temel ibadetlerinden mürid adabına kadar her şeyi konu edinmiş ve dönemin mücadelesi açısından İslam'ın çıkarlarını gözetmeyi ve o uğurda mücadeleyi öne çıkaran bir tutum içinde olmuştur.¹⁶ Bu kısa girişten sonra, Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin mektubundan bahsedecek olursak, Gümüşhanevî'nin mektubu, O'nun tasavvufi görüşlerini icmalen ihtiva eden müridlerin uymalarında hassasiyet göstermelerini istediği tavsiyelerinden ibarettir.ve mektubunda her birinde on makam olmak üzere şeriat, tarikat, hakikat ve marifette bulunan makamları izah etmektedir. O'nun müridlerin istifadesi ve onları irşad maksadıyla kaleme aldığı mektubu, müridler arasında çoğaltılarak okunagelmıştır.¹⁷

6 Gündüz, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyaüddin*, s. 72-73; Serin, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Hal Tercümesi", s. 21.

7 Göksoy, İsmail Hakkı, "Hz. Peygamber'in Hükümdarlara Gönderdiği Davet Mektupları ve Önemi", *S.D.Ü. İlah. Fak. Yay. Bilimsel Toplantılar No:2*, Isparta 1999, s. 119.

8 Akkuş, Mehmet, *Mektubât-ı Hulûsî-i Dârendevî*, 1996 Malatya.

9 Bkz. Ritter, H., "Hasan-ı Basrî'nin Kader Hakkında Halife Abdülmelik bin Mervan'a Mektubu", çev: Lütü Doğan, Yaşar Kutluay, *AÜF*, c. III-IV, Ankara 1954

10 Bkz. Abdülkadir Geylânî, *Risaleler*, haz.: Dilaver Güre, İstanbul 2007. (Mektupların kime ve hangi tarihte yazıldığı belli değildir. Muhtevası tamamıyla yüksek seviyeden tasavvufi konulardır. Konular, istiâre, mecaz, teşbih gibi edebî sanatlar kullanılmak suretiyle, kelimenin tam anlamıyla "âyetler okuması" şeklinde işlenmiştir. (Abdülkadir Geylânî, *Risaleler*, Haz: Dilaver Güre, İstanbul 2007, s.18.)

11 Bkz. Gazalî, *el-Munkizu Mine'd-Dalâl*, çev.: Salih Uçan, İstanbul 2012, s.95-96.

12 Bkz. Gazalî, *Eyyühe'l-Veled*, (Mecmûatu Resâil içinde), Beyrut 1994, c. 3, s. 101.

13 Bkz. İmam-ı Rabbânî, *Mektubât-ı Rabbânî*, çev.: Abdülkadir Akçiçek, İst. 1977.

14 Bkz., Mevlânâ, Celaleddin, *Mektubât*, çev. ve haz.: Abdülbaki Gölpinarlı, İstanbul 1963.

15 Cebecioğlu, Ethem, "İmam-ı Rabbânî ve Mektubâtı", *AÜF*, c. XXXV, s.221.

16 Çağfer Karadaş, "İmam Rabbani ve İtikadi Görüşleri" *Uludağ Üni. İlah. Fak. Der. Sayı: 9*, Cilt: 9, 2000, s. 340-341.

17 Gündüz, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyaüddin*, s. 94-96.

2. Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Mektubu

Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, Mısır'da bulunduğu sırada halifesi Hasan Hilmi Efendi'ye: “*Asil, güzel huylu ve saygıdeğer efendi hazretleri*” hitabıyla onun şahsında müridlerine hitaben yazdığı mektubunda, “mektuplaşmak, yarı kavuşmak demektir (el-mürâsele nisfu'l-muvâsele)”, deyimine atıfta bulunarak mektuplaşmanın sayılamayacak kadar çok maddi ve manevi faydasının bulunduğuna vurgu yapar.¹⁸

Mektubunda Kur'an-ı Kerim hatmi ve hatm-i hâcegan cemiyetlerine katılım üzerinde duran Gümüşhanevî, maksada erişmek ve Allah'a vasıl olmak için ilim ve irfan tasil etmek gerektiğini söyler ve vuslata ermek için irfan tahsil etmekten başka yol olmadığını vurgular. O'na göre irfan mertebesinin ilerisi uçsuz bucaksız bir ummandır. O denize dalanlar, gördükleri ve yaşadıklarından dolayı hayrete düşerler. Bu irfan yolculuğunda tehlikeye düşmeden yol alabilmek rehber olan mürşidin rızasını bulmak ve himmetini kazanmak suretiyle müridin tam olarak mürşide teslim olmasına bağlıdır. Bunun yolu da şeriatın ayrılmamak ve tarikat edeblerini öğrenerek adaba uymayan hallerden sakınmakla mümkündür.¹⁹

Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, mektubunda şeriat-tarikat ilişkisine değinir. “Hikmet ve marifet pınarlarında yıkanan kardeşlerimin ilahi tecellilere mazhar olmaları için şeriat kapısından girip tarikat, hakikat ve marifet makamlarında bulunan makamları kısaca yazıp sunmayı uygun buldum”²⁰ diyen Gümüşhanevî, mektubunda her birinde on makam olmak üzere şeriat, tarikat, hakikat ve marifette bulunan makamları izah etmektedir.

Şeriatta Bulunan Makamlar

Gümüşhanevî, şeriat, tarikat ve tasavvufu birbirinden ayrı ve müstakil olarak telakki etmemiş, biri diğerini tamamlayan unsurlar olarak görmüştür. Şeriat, tarikat ve tasavvuf merdiven basamakları gibidir ve son basamak olan tasavvuf, “marifet” ve “hakikat” kavramlarıyla ifade edilmiştir.²¹ Gümüşhanevî'ye göre hakikat, tarikatın tarikat da şeriatin neticesidir. Şeriat kapısından girip tarikat, hakikat ve marifet makamlarına doğru seyahat olarak görülen irfan yolculuğunda Gümüşhanevî, önce şeriatte olan makamları beyan eder ve tabii olarak şeriat kapısından giriş tevhidin kabul ve ikrarı iledir ve önce onu zikreder. Daha sonra ise taharet, ibadet, helal-haram gibi dini hususlara yer verir.²²

1. Şüphe, inkâr ve taklitten uzaklaşarak yüce Allah'ın varlık ve birliğine, peygamber (sav)'e inanmak ve itikad etmek.
2. Kur'an ve hadislerde bildirilen vacip ve sünnetlere uymak ve ehl-i sünnete tabi olmak.
3. Abdest ve gusül ile bedeni temiz bulundurmak.
4. Namaz, oruç, hac, zekat, kurban gibi din hizmetlerini edebine uygun olarak yerine getirmek.
5. Helalden kazanıp helal olanları yemeye gayret etmek. Sahip olduğu şeylerden ihtiyaç sahiplerini de faydalandırmak.
6. Haram olan şeylerden sakınmak; nikaha önem vermek.
7. Küfürden, bidatten ve her türlü sapıklıktan korunmak; amel, ahlâk ve itikadda ehl-i sünnet yolunda olmak.

18 Gümüşhanevî, *Mektup*, s. 8.

19 Gümüşhanevî, *Mektup*, s. 8-10.

20 Gümüşhanevî, *Mektup*, s. 10.

21 Türer, Osman, “Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî'nin Şeriat, Tarikat ve Tasavvuf Anlayışı”, *Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî Sempozyum Bildirileri*, Seha Neşriyat İst. 1992, s. 73-74.

22 Gümüşhanevî, *Mektup*, s. 10-11.

8. İnsan olsun hayvan olsun bütün canlılara merhametli olmak, zulmetmemek ve yardımda bulunmak.
9. Yemede, içmede ve giyimde helal olanları alıp, haramlardan kaçınmak.
10. Emaneti, devlet ve vakıf mallarını korumak; Allah'ın emrettiklerini yapmak ve yasaklarından kaçınmak.

Gümüşhanevî, dinin gereği olan şeyleri şeriatin makamları olarak bu şekilde sıraladıktan sonra tarikatta bulunan makamlara yer verir.

Tarikatta Bulunan Makamlar

Tasavvuf düşüncesine göre insan, şeriatle zahiri davranışlarını, tarikatla kalbî duygu ve düşüncelerini, tasavvufla da ruhunu ve sırrını Allah'ın rızasına uygun hale getirir.²³ Gümüşhanevî, "hakikat, tarikatın tarikat da şeriatin neticesidir", der. O'na göre, şeriat safileşince, yani takva üzere hareket edip ruhsatla amelî terk edince kul, azimet yoluna girer. İşte tarikat bu azimet yoludur. Burada "ruhsat" kelimesiyle kastedilen, şeriatin mubah gördüğü şeyler olduğunu ifade eden Gümüşhanevî, "*Fakat*", der, "(mubahları işlemek) *takva ehli için zühd ve tevekkül derecesinden aşağı düşmektir. Bazı tasavvuf ehline göre ruhsatla amel etmek, yalnız zühd ve tevekkül derecesinden değil, şeriat, tarikat ve hakikatten de aşağı düşürür.*" Yine Gümüşhanevî, "şeriate muhalif olan tarikat, delalettir, felakettir ve hatta küfürdür", der.²⁴ Şeriat kapısından tevhid ile, tarikat kapısından ise tevbe ile girilir. Gümüşhanevî, bu bölümde tevbe ile başlayan tarikat kapısından girişin gereklerinden ve tarikatın adabından bahseder.²⁵

1. Tevbe ve inabe ile kâmil bir şeyhe bağlanarak ona teslim olup emir ve tavsiyelerini yerine getirmek.
2. Müridlik ve şeyhliğin şartlarını öğrenip ona uygun davranmak; itirazcı olmamak; soh-bete devam edip hizmette kusur etmemeye gayret etmek.
3. Korku ve ümit arasında bulunmak; sadakat, ihlas ve tevekkül ehli olmak; verdiği sözü yerine getirmede azim ve irade sahibi olmak.
4. Gurur verici (böbürlenmeye sevkeden) süsleri bırakmak ve temizliğe çok önem vermek.
5. Tefekkür ile vukuf-u kalbi, zikr-i dâimî ve rabıtaya devam etmek ve bu hususlarda titizlik göstermek.
6. Ahlakı güzelleştirmek, nefis ve şehveti kırarak şeylere önem vermek, çok ibadet ve taat ile Allah'a yaklaşmaya çalışmak.
7. Rahat ve huzuru terk edip seyrü sülûk yapmak ve uzlet ehli olmak. Zararlı / faydasız kalabalıklardan uzak durmak.
8. Nefis ve şeytandan Allah'a sığınmak. Dünya hırsı ve nefsi azdırıcı şeyleri terketmek.
9. Tevazu sahibi olmak; şükür ve kanaat ehli bir kul olmaya gayret etmek.
10. Murâkabe sahibi olmak, Allah'ı ve rızasını her şeyden çok düşünmek. Nefsi hesaba çekmek ve davranışları kontrol altında bulundurmak.

Gümüşhanevî'ye göre, tarikat ve tasavvuftan gaye, tevhîd-i vücûdînin sınırlarına ermektir. Bunun gerçekleşmesi de, çokça ibadet ve taatta bulunmaya, şeytan ve onun sevdirdikleri şey-

23 Türer, agm., s. 77.

24 Gümüşhanevî, *Camîu'l-Usûl*, ter.: Rahmi Serin, İst. 1981, s. 267.

25 Gümüşhanevî, *Mektup*, s. 12-13.

lerle mücadele etmeye ve onlarla ilgili şeyleri terk etmeye, zikir ve tefekküre devam etmeye, gerçek sevgili olan Allah'a ve O'nun sevdiklerine aşk ve muhabbetle yönelmeye bağlıdır.²⁶

Hakikatte Bulunan Makamlar

Gümüşhanevî'ye göre, hakikat, tarikatin tarikat da şeriatin neticesi olması hasebiyle tarikate ait usûl ve kaideler yerine getirilince hakikatin sırları meydana gelir.²⁷ O, hakikati, kalbde meydana gelen gaybe ait mânâ ve o mânânın anlaşılabilen durumu olarak ifade eder. Bu "anlaşılabilen durum" ise, sâlikin hakikat derecesine ermekle, ihsanda ve ibadette yüceliğe ermesi²⁸, yani ibadetlerinde, davranışlarında Allah ile beraber olduğunun şuurunda olmasıdır.

Hakikat, Allah'ın "hakîm" isminin tecellisinin neticesidir. Allah'ın hakîm olması, her şeyi en iyi şekilde bilmesi, belli sebepler çerçevesinde olması gereken şeyleri, olması gereken zamanda, olması gerektiği şekilde tam ve eksiksiz olarak mükemmel bir şekilde yaratmasıdır.²⁹ Gümüşhanevî, mektubun bu bölümünde, tasavvufun hâl ve makamlarından, kalbin latifelerinden, ilahî isim, fiil ve sıfatların tecellisindeki hakikatleri idrakten bahseder.³⁰

1. Fena fillah, bakâ billah, vahdet-i vücud ve vahdet-i şuhud ve keşifler. Bu makamlar ve derecelerde seyretmek.
2. Vukufklar (vukuf-i kalbî vukuf-i adedi gibi), latifeler, nefiy ve isbat, istiğfar. Kalbi yüce Allah'ı misafir edecek şekilde temiz tutma ve O'nun zikriyle cilalama. (velâyet-i suğrâ)
3. İlahî isim ve sıfatların tecellileri, gönül gözü ile görme. (velâyet-i kübrâ)
4. Tecelliyât-ı zât (Allah'ın zât varlığı), (Hakk'ın Hak için tecellisi), vücud hakikati, haşyet, recâ, kabz ve bast halleri, şükür, edeb ve teslim. (Bunu da "velâyet-i ulyâ" olarak ifade eder.)
5. Nübüvvet ve hakikat kemalâtı, zühd ve takvada kemâl derecesi, ahlakta mükemmellik, yakîn ilmi.
6. Risâlet ve hakikat kemalâtı, temkin, ilim (ledün ilmi), gurb (gurbiyyet) (Yüce Allah'a en yakın olma hali), irade, meşîet (ilahî yetki), sarhoşluk hali, (kendinden geçme hali).
7. Kemâl ve hakikat-ı muhabbet, fütüvvet (fedakârlık, feragat, mertlik, insanlık), mürüvvet, hicap (perdelenme), murakabe, teveccüh ve tezekkür.
8. Zât tecellisi, tevekkül, rıza, küllî nefis, menziller ve dua.
9. İlahî hakikatler, Kâbe hakikati (gönül kâbesi), Kur'an hakikati, vuslat ve mabûdiyet dairesi.
10. Hakâik-i enbiya (peygamberler hakikati), iman hakikati, Rûh-i a'zam sırrı, zata mahsus muhabbet dairesi.

Marifette Bulunan Makamlar

Gümüşhanevî, burada ise ilahî isimler, makam ve hâllerin marifeti gibi ilahî tecellilerdeki hakikatleri idrakten hâsıl olan irfani bilgi marifete yer verir ve bu makamların geniş izahının "Câmiu'l-Usûl" adlı eserde geniş olarak açıklandığını söyler ve bu esere müracaat edilmesini ister.³¹

26 Türer, agm., s. 79.

27 Gümüşhanevî, *Câmiu'l-Usûl*, s. 267.

28 Gümüşhanevî, *Câmiu'l-Usûl*, s. 239.

29 Uludağ, Süleyman, *Dört Kapı Kırk Eşik İslam Toplumlarında Sûfî Gelenek ve Tipleri*, İstanbul 2010, s. 88.

30 Gümüşhanevî, *Mektup*, s. 13-15.

31 Gümüşhanevî, *Mektup*, s. 15-17.

1. Hakikatlerin ve makamların bilinmesi: letaif-i aşere (on latife), tasavvufun kısımları, uyanıklık hali, zikir, i'tisam (günah ve her türlü masiyetten sakınmak).
2. Riyazi maarif (matematiksel irfan), sima' (ilahi seslere nailiyet), hüzn (Allah için keder), havf, (yalnız Allah'tan korkmak)
3. Hürriyet irfanı, gerçek ihlas, tehzib (Allah'dan başka fazlalık ne varsa hepsini kalpten çıkarıp atma hali), istikamet (yüce Allah'a dosdoğru olarak kulluk hizmetinde bulunma), tevekkül (yalnız Allah'a güvenip O'na dayanma hali).
4. Tevazuda marifet; fütüvvet, azim ve iradede marifet, edep ve yakînin marifeti.
5. Hikmette marifet, basirette ve firâsette marifet, ta'zimde, ilhamda, sekinet ve himayede marifet halini yaşamak.
6. Şimşek marifetleri, görüş keskinliğinde marifet, zaman sırrında marifet. Sefa ve neşvede marifet.
7. Hayat marifetleri, kabz ve bast marifetleri, sarhoşluk hali marifeti, mahv (yok olma, Hakk'ta sır olma marifeti), kavuşma ve ayrılma marifetleri.
8. Hallerin (değişkenliklerin) marifeti, A'yân-ı Sabite (eşyanın Allah katındaki şekilleri marifeti), Â'nın marifeti (cazibe, anlatılması imkansız haz, aşk).
9. Sidre-i Münteha marifeti, Arş-ı A'zam marifeti, Rab'lık sırrı marifeti, mücmel şühud ve tasdik marifeti. ,
10. İsm-i A'zam marifetleri, Yakaza-i Kübrâ (büyük uyanıklık) ve fetihler marifeti, kabiliyet marifeti.

“Buraya kadar sıralanan ve kısaca arzedilmiş bulunan makamların miktarı kırka ulaşmaktadır. Bu makamların geniş açıklamaları tarafımızdan telif edilen “Camiul Usûl” adlı eserde geniş olarak açıklanmıştır. İsteyen bu eserimize müracaat etmelidir”³², diyen Gümüşhanevî daha sonra ise, buraya kadar zikrettiği makamları şu dört maddede özetlemektedir:

1. Şeriatin amacı, her türlü felaket ve cehennem azabından kurtulup cennetin yüce makamlarına erişmektir.
2. Tarikatın amacı, kalbi ve düşünceyi her türlü fenalıktan temizlemektir.
3. Hakikatin amacı, kâmil, dürüst ve güvenilir insan olmak, hakiki insan olmaktır.
4. Marifetin amacı ise, sıkıntı ve kederi kalpten uzaklaştırıp kalbi, Allah sevgisinden başka her şeye kapalı tutmaktır.

Şeriat, tarikat, hakikat ve marifetin makamlarını dört maddede özetledikten sonra mektubunda mü'minin özelliklerine değinen Gümüşhanevî'ye göre, mü'min, güzel hasletlere sahiptir ve hayırlı öğütlerini kimseden esirgemeyip herkesi uyarmaya çalışır. Allah yolunda olanlar, din kardeşlerini İslam'a bağlanmaya teşvik eder, ayıplardan, eksiklerden ve günahlardan sakınıp sakındırırlar. İlahi emirlerin yerine getirilmesine, yasaklardan kaçınılmasına son derece gayret gösterirler.³³

Gümüşhanevî, mektubun kalan kısmında ise dinde yasaklanan ve haram kılınan şeylerin izahı ile büyük ve küçük günahlara yer verir³⁴ ve burada gösterilen büyük ve küçük günahların *“Necatü'l-Kebir”* adlı kitapta daha geniş bir şekilde ele alındığını söyler.³⁵

32 Gümüşhanevî, *Mektup*, s. 17.

33 Gümüşhanevî, *Mektup*, s. 17.

34 Gümüşhanevî, *Mektup*, s. 17-34.

35 Gümüşhanevî, *Mektup*, s. 33.

Gümüşhanevî, mektubu bitirirken yine bazı hususlara vurgu yapar ve hatırlatmalarda bulunur. O'na göre: “Şer’an ve hükmen yasak ve haram olan şeylerden sakınmamak küçük günahlar grubuna *girmektedir*. Yüce Allah’ın emirlerine uymak, şeriat hükümlerine göre hareket etmek ve Allah Rasulü’nün gösterdiği yoldan gitmek, dünya ve ahirette her türlü elem, keder, fakirlik, yoksulluk, iflas, her çeşit hastalık ve *felaketlerden kurtulmaya vesiledir*. *Din kardeşlerimizin, dünya ve ahirette mutluluğa ermesi için, açıklanan büyük ve küçük günahlardan sakınmaları ve hatta kaçınmaları, kulluk hizmetinde kusur etmemeye çalışmaları ve bu İslam ahlakı olduğu için hizmet ve dikkatte hassas olacaklara Yüce Allah’ın her zaman yardımcı olacağı hadis-i şeriflerle delillendirilmiştir.*”³⁶ Son olarak ta, “Yüceler yücesi Allah, öyle kimselerin emeğini boşa çıkarmasın. Her türlü ihsan ve ikramıyla ilahî tevkifine ve lütuflarına erdirdin ...” duasıyla risaleyi bitirir.

Sonuç

Tasavvuf düşüncesine göre insan, şeriatle zahiri davranışlarını tarikatla kalbi duygu, düşünce ve muamelelerini, “tasavvuf’la da ruhunu ve sırrını Allah’ın rızasına uygun hale getirir. Böylece insan her yönden kemale ererek, nefis, dünya ve mâsivâ bağlarından kurtulup, “insan-ı kamil” vasfı kazanır.³⁷ Gümüşhanevî, şeriat, tarikat, hakikat ve marifeti müminin hayatında vazgeçilmez esaslar olarak görmektedir. Büyük Mürşid Necmeddin-i Kübra’dan şöyle bir nakilde bulunur:

Şeriat gemiye, tarikat denize, hakikat da denizdeki inciye benzer. Kim inci toplamak isterse önce gemiye biner, sonra denize açılır, daha sonra da gayesi olan inciye bulur ve toplar. Bulup toplamak ise marifet işidir. Bu tertip üzere aramaya çıkmayan kimse, aradığı inciye bulamaz.³⁸

36 Gümüşhanevî, *Mektup*, s. 33-34.

37 Türer, agm., s. 77.

38 Serin, Rahmi, “Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî’nin Câmiu’l-Usûl’ünde İrşad ve Eğitim metodu” *Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî Sempozyum Bildirileri*, Seha Neşriyat İst. 1992, s. 106.

Kaynakça

- Akkuş, Mehmet, *Mektubât-ı Hulûs-i Dârendevî*, 1996 Malatya.
- Cebecioğlu, Ethem, "İmam-ı Rabbanî ve Mektubâtı", *AÜİF*, c. XXXV.
- Gazâlî, bu Hâmid, *Eyyühe'l-Veled*, (Mecmûatu Resâil içinde), Beyrut 1994.
- _____ , *el-Munkizu Mine'd-Dalâl*, çev.: Salih Uçan, İstanbul 2012.
- Geylânî, Abdülkadir, *Risaleler*, haz.: Dilaver Gürer, İstanbul 2007.
- Göksoy, İsmail Hakkı, "Hz. Peygamber'in Hükümdarlara Gönderdiği Davet Mektupları ve Önemi", *S.D.Ü. İlah. Fak. Yay. Bilimsel Toplantılar* No: 2, Isparta 1999.
- Gümüshanevî, *Ahmed Ziyaüddin*, Mektup, sad.: Rahmi Serin, İstanbul thsz.
- _____ , *Camîu'l-Usûl*, ter.: Rahmi Serin, İst. 1981.
- Gündüz, İrfan "Ahmed Ziyaüddin Gümüshanevî'nin Hayatı, Eserleri ve Tesirleri, *Ahmed Ziyaüddin-i Gümüshanevî Sempozyum Bildirileri*, Seha Neşriyat İst. 1992.
- _____ , *Gümüshanevî Ahmed Ziyâüddin Hayatı-Eserleri- Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı*, İstanbul 1984.
- İmam-ı Rabbanî, *Mektûbât-ı Rabbanî*, çev.: Abdulkadir Akçiçek, İst. 1977.
- Karadaş, Çağfer, "İmam Rabbanî ve İtikadî Görüşleri" *Uludağ Üni. İlah. Fak. Der. Sayı: 9, Cilt: 9, 2000.*
- Mevlanâ, Celaleddin, *Mektûbât*, çev. ve haz.: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1963.
- Ritter, H., "Hasan-ı Basrî'nin Kader Hakkında Halife Abdülmelik bin Mervan'a Mektubu", çev: Lütfi Doğan, Yaşar Kutluay, *AÜİF*, c. III-IV, Ankara 1954.
- Serin, Rahmi, "Ahmed Ziyaüddin Gümüshanevî'nin Hal Tercümesi" (Câmiu'l-Usûl başında), *Camîu'l-Usûl*, ter.: Rahmi Serin, İst. 1981.
- _____ , "Ahmed Ziyaüddin-i Gümüshanevî'nin Câmiu'l-Usûl'ünde İrşad ve Eğitim metodu" *Ahmed Ziyaüddin-i Gümüshanevî Sempozyum Bildirileri*, Seha Neşriyat İst. 1992.
- Türer, Osman, "Ahmed Ziyaüddin-i Gümüshanevî'nin Şeriat, Tarikat ve Tasavvuf Anlayışı", *Ahmed Ziyaüddin-i Gümüshanevî Sempozyum Bildirileri*, Seha Neşriyat İst. 1992.
- Uludağ, Süleyman, *Dört Kapı Kırk Eşik İslam Toplumlarında Sûfî Gelenek ve Tipleri*, İstanbul 2010.